

ปัจฉิมปาฐะ

พระโฆษาท

สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ พระสังฆราช

มหาเถรานุเถระราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

พิมพ์ด้วย

ในการพระราชทานเพลิงศพ

มหาอำมาตย์ตรี พระบาทสมเด็จพระมหิตลธิเศรษ

ณเมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

๒๔ ธันวาคม ๒๔๘๐

ปฏิจลสมุปบาท

พระโอรยา

สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ พระสังฆราช

มหาวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

พิมพ์ด้วย

ในการพระราชทานเพลิงศพ

มหาอำมาตย์ตรี พระยาพรหมทัตต์ศรีพิลาศ

ณเมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

๒๔ ธันวาคม ๒๔๘๐

UNIVERSITY OF CHICAGO

1925

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

UNIVERSITY OF CHICAGO

1925

ผู้ใหญ่ในราชการ ผู้มีหน้าที่ในศาลหลวงของประเทศชาติ และเป็น
 ครูอาจารย์ในโรงเรียนกฎหมาย ให้ทั้งความรู้ ให้ทั้งตัวอย่างในความ
 ประพฤติเป็นแบบพิมพ์ที่ดีของศิษย์ทั้งหลาย เมื่อว่าด้วยทางศาสนา
 เป็นผู้มั่นคงในพุทธศาสนาคดอดชีวิตได้อุปถัมภ์วัดมกุฏกษัตริยาราม
 เป็นศิษย์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
 เมื่อสำเร็จแล้วคิดต่อทางวัดอยู่เนือง ๆ เมื่อออกจากราชการแล้ว
 ก็ตั้งหน้าบำเพ็ญกิจทางพระพุทธศาสนาจน แด่คงคนเป็นอุปถัมภ์
 รักษาดีทั้งธรรมเนียมเป็นนิกายคดอดอายุ ถึงกับเป็นท้องเมื่อมีงานอื่น
 ก็บอกเลิกหมด ถัดจะวัดกิจวัดทางพระพุทธศาสนา โดยปกติ
 เมื่อรักษาอุปถัมภ์แล้ว ก็ขอไปذنทนาธรรม การذنทนาธรรม
 ของท่านหนักไปทางวิจารณ์ธรรมประกอบด้วยเหตุผล เป็นผู้ฟังก็ได้
 เป็นผู้พูดก็ได้ จึงเป็นที่นิยมของนักธรรมด้วยกัน เป็นผู้ไม่ควรเป็น
 ตัวอย่างได้ในทางที่คนหนึ่งในทางธรรมปฏิบัติ เมื่อมาด่วงดับไปเช่นนั้น
 ก็เป็นที่เสียหายของผู้คนเคยทั้งหลาย ถัดมาโดยเฉพาะมหามกุฏ-
 ราชวิทยาลัยแล้ว นับว่าขาดบุคคลผู้เป็นกำลังไปคนหนึ่ง

ขอทุกที่มหามกุฏราชวิทยาลัยได้ตั้งใจอุทิศนี้ จงดำรงผลแก่
 มหาอำมาตย์ตรี พระยาพรหมพิทักษ์ที่พิลาสนั้น ตามประสงค์ทุก
 ประการ.

กองอำนวยการ

มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์

๑๕ ธันวาคม ๒๔๗๐

ปฏิจลสมุปบาท

พระโองาท

สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ พระสังฆราช

ประธานแกนนวภิกษุ พ.ศ. ๒๔๕๐

วัดบวรนิเวศวิหาร

(ฉบับที่ ๓ โดยหลวง)

เรื่องปฏิจลสมุปบาท^๕ ท่านแต่ดงกันมาโดยนัยต่าง ๆ กัน และ
เข้าใจกันไม่ได้คืบมานานแต่ดง ๑๐๐ ๆ ปี^๖ หรืออาจดง ๑๐๐๐ ปี.
เพราะฉะนั้น เมื่อดงการให้ดง. ถัดก้ดงตามความเห็นอันเป็น
ทัดดง หรือทิจฎธิอย่าง ๑ เท่านั้น. ถูกหรือผิดอย่างไร ขอให้พิจารณา
ดูเขาเกิด.

ก่อนแต่ดงเรื่องปฏิจลสมุปบาท ควรกิดว่าดงค้ำดงาโดยย่อ
ก่อน.

ค้ำดงาที่ดงกันอยู่มีต่าง ๆ กัน เมื่อแยกออกไปแต่ดงก้เป็น ๒
คือ ค้ำดงาที่ดงดงว่ามีผู้สร้าง และมีผู้บันทึกดงเป็นดงเป็นดงอย่างหนึ่ง,
ค้ำดงาที่ไม่ดงดงถึงผู้สร้างโดยตรง แต่ก้ดงดงบัจฉิตที่ดงกันมาคือ
พระพุทธรค้ำดงาอีกอย่างหนึ่ง.

ค้ำดงาเดิมก้คือค้ำดงาพราหมณ. ทำไมจึงเกิดมีผู้สร้างขึ้น ?
ดงนิษฐานว่า ดงเกิดมาแต่ดง มีบางดงดงการจะรู้ว้เกิดมาได้อย่างไร
ทำไมจึงดงเกิดมา จึงดงกันหากัน, เมื่อกันหากันขึ้นไป หาอะไรไม่ก้

เพราะไม่รู้ ก็เกิดตั้งพระเจ้าขึ้น, พระเจ้าในศาสนาพราหมณ์ก็คือ พระ
 พรหม. แต่พระพรหมเองใครเป็นผู้สร้างไม่ได้แสดง, พระพรหมสร้าง
 พระศิวะ พระนารายณ์ สร้างสัตว์และสิ่งของต่าง ๆ หมด. ค่อมาก็
 มีคำสอนอีกอัน, คำสอนอีก อันเดิมก็มีพระผู้สร้างมีพระผู้บันดาล
 เกิดที่ศาสนาพราหมณ์นั่นเอง, แต่ไม่เรียกผู้สร้างผู้บันดาลว่าพรหม
 กลายเป็น ยโฮรว่า หรืออะไวชน, ทางคำสอนอิสลาม ก็ตั้งชื่อพระ
 ผู้สร้าง พระผู้บันดาลว่า พระอัลลาห์, และตั้งสอนคนที่เชื่อถือให้บูชา
 ให้ฮั่นอาฮอน, ถ้าบูชาฮั่นอาฮอนพระผู้สร้าง พระผู้บันดาล ท่านโปรด
 เตะโปรดอย่างเต็มที่ ก็เอาไปได้อับพระผู้สร้าง พระผู้บันดาล เมื่อ
 คายไปแล้ว, ไม่ต้องแก้ ไม่ต้องเจ็บ ไม่ต้องคายอีก, แต่ถ้าไม่โปรด
 เต็มที่ ก็เพียงแต่ให้ชนดวรครวครว จึงมีโลกดวรครวโลกหนึ่ง,
 และที่สร้างมนุษย์และโลกมนุษย์ขึ้นอีกโลกหนึ่ง สำหรับเป็นที่อยู่ของ
 มนุษย์. แต่ว่าถ้าคนใดทำไม่ดีไม่ชอบ พระเจ้ากริ้ว ก็ลงโทษผู้นั้น.
 เมื่อลงโทษก็ต้องมีภพที่เป็นที่ลงโทษ เรียกตามศาสนาพราหมณ์ว่า
 ขมโลก โลกของพระยายม หรือโลกที่พระยายมปกครองรักษา,
 เรียกท่านผู้ปกครองว่า ขมราชา ที่เราเรียกกันว่า ขมราช เพราะ
 ฉะนั้นโลกจึงมี ๓ คือ สวรรค์ สำหรับผู้ที่พระเจ้าโปรด คายแล้ว
 ก็ไปเกิดอยู่ที่สวรรค์นั้นโลกหนึ่ง, มนุสสโลก โลกมนุษย์สำหรับ
 สัตว์ที่เป็นมนุษย์โลกหนึ่ง, ขมโลก สำหรับเป็นที่ลงโทษของคนที่ไม่
 พระเจ้ากริ้วอีกโลกหนึ่ง. กับอีกสถานหนึ่งจะเรียกว่าโลกหรือไม่ก็ไม่

ทราบ คือพระเจ้าอยู่ และเมื่อคนทำศทาชอบถึงที่สุด พระเจ้าเขา
ไปไฉนด้วย ไม่รู้จักแก่ ไม่รู้จักเจ็บ ไม่รู้จักตาย.

ไทยเราเขายมโลกมาเป็นทั้งโทษของคนผิดคือเรือนจำ เขา
เรือนจำเป็นยมโลก, และตั้งผู้ปกครองเรือนจำเป็นยมราชคือ พระยา-
ยมราช หรือ เจ้าพระยายมราช และมีปัด ๒ คน คนหนึ่งค
ชื่อ เพ็ชรชญา คนหนึ่งชื่อ เพ็ชรปาดิ, ท่านผู้วิจารณ์พิ
ประอบกับเรื่องเห็นว่า เพ็ชรชญา มาจากศัพท์ว่า วัชฌฆาตา หรือ
วัชฌฆาตา, วัชฌ แปลว่า นักโทษ ฆาตา หรือ ฆาตา แปลว่า
ผู้ฆ่า รวมแปลว่า ผู้ฆ่านักโทษ ที่เราเรียกว่า เพ็ชรฆาต, แต่เรา
เขา วัชฌ เป็น เพ็ชร ฆาตเหมือนอย่าง วัชฌกุฎี เป็น เวชฌกุฎี
ปัญญา เป็น เบญจมน ปัญจวิธ เป็น เบญจวิธ หรือเรียกว่า
เบญจเพส แปลว่า ยี่สิบห้า, เพ็ชรปาดิ ก็คือ วัชฌ นักโทษ,
ปาดิ แปลว่า มือ, วัชฌปาดิ แปลว่า มือนักโทษอยู่ในมือ หมายถึง
ความว่าผู้ควบคุมนักโทษ, แต่ภายหลังเขียนผิดๆ เพี้ยน ๆ ไป เป็น
เพ็ชรชญา แปลว่า มีชญาเพชร เพ็ชรปาดิ มีเพชรในมือหรือ
มือนิ้วเพชร และใช้สืบต่อมา.

คำสอนของจีนที่ปรากฏในพงศาวดารจีนบางเรื่อง เขาแสดงว่า
มีโลก ๓ คือ สวรรค์, มนุษย์, นรก, สัตว์ที่เกิดมาแล้วจะพ้น
โลก ๓ นี้ไม่ได้ คงวนเวียนอยู่ในโลก ๓ นี้แหละ, ผู้เกิดในสวรรค์
เมื่อถึงคราว ท่านผู้สร้าง ผู้บันดาลก็ให้มาเกิดเป็นมนุษย์ในมนุษย์-

โลก, ถ้าทำดีทำชอบ ในคำสอนจันมั่งถึงกตัญญูกตเวที กับดัดนิสัย
เป็นสำคัญ ก็อกกตัญญูกตเวทีและดัดนิสัย ข้อมารดาบิดา ข้อผู้ปก-
ครอง ข้อท่านผู้มีคุณ, นี่แหละเป็นบุญ เป็นกุศลที่เขาขยันขยัน
จะทำชั่วอย่างอื่นอะไรไม่สำคัญ. ถ้ามนุษย์เป็นกตัญญู เป็นกตเวที
และดัดนิสัย คายไปก็ไปเกิดในสวรรค์, ถ้ามนุษย์ทำบาป คือ ไม่
เป็นกตัญญู ไม่เป็นกตเวที ไม่ดัดนิสัย คายไปก็ไปตกนรก. เมื่อ
ตกนรกอยู่จนพ้นโทษแล้ว ก็มาเกิดเป็นมนุษย์อีก เมื่อเกิดเป็นมนุษย์
ทำดีทำชอบก็ไปสวรรค์, ถ้าทำชั่วทำผิด คายแล้วก็ไปตกนรกอีก,
ถึงไปเกิดบนสวรรค์ ถ้าถึงคราว พระผู้สร้างผู้บันดาลก็ให้มาเกิดเป็น
มนุษย์วนเวียนกันอยู่ในโลก ๓ โลกนี้ ไม่มีทางที่ใครจะหลุดพ้นออก
ไปได้.

แต่ทางพระพุทธเจ้าสอน เมื่อพระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญเพียรเพื่อ
ตรัสรู้ ได้ทรงพิจารณาจับเหตุจับผล, โดยนัยหนึ่งก็คือ ทรงพิจารณา
ปัจจัยสมุปบาท, ขึ้นต้นเมื่อทรงเห็นว่า ความแก่ ความตายเป็น
โทษ เป็นภัยเป็นทุกข์ ที่พระองค์ทรงมุ่งหมายจะให้พ้น ผิดออกไป
จนถึง โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัสสะ อูปายาส ทั้งหมดนั้นก็
เป็นโทษ เป็นส่วนที่สัตว์ไม่ปรารถนา, แต่ว่ามีเพราะอะไร? ก็ทรงค้น
ขึ้นไป เมื่อทรงค้นขึ้นไปก็ทรงเห็นว่า มีเพราะชาติ, ชาติ ก็คือความ
เกิดนั้นแหละเป็นปัจจัย, เพราะชาติความเกิดเป็นปัจจัย ก็ต้องมี สรา
มณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัสสะ อูปายาส. ทรงค้นขึ้นไป

อีกว่า ขาคีมะไรเป็นปัจจัย ก็ทรงเห็นว่ามีเพราะภวะ คือ ภพเป็น
 ปัจจัย, ภพมีเพราะอะไร ทรงค้นขึ้นไปอีก ก็ทรงพบว่า มีเพราะ
 อุปาทาน ความยึดถือ. ทรงค้นขึ้นไปอีกว่า อุปาทานมีเพราะอะไร,
 ก็ทรงพบว่า มีเพราะคันหา คันหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน. ทรง
 ค้นขึ้นไปอีกว่า คันหา^๕มีเพราะอะไร, ก็ทรงเห็นว่ามีเพราะเจตนา คือ
 ด้วยสุข ด้วยทุกข์ ด้วยไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุข นี่เป็นปัจจัยให้เกิด
 คันหา. ทรงค้นขึ้นไปอีกว่า เจตนามีเพราะอะไร, ก็ทรงเห็นว่า
 เจตนามีเพราะผัสสะ คือ ถ้าผัสสะเป็น^๕กตังทระให้เกิดสุข ก็เกิดสุข-
 เจตนา, ถ้าเป็น^๕กตังทระให้เกิดทุกข์ ก็เกิดทุกข์เจตนา, เมื่อผัสสะเป็น^๕
 กตังให้เกิดอทุกขมสุข ก็เกิดอทุกขมสุขเจตนา, ทรงค้นขึ้นไปอีกว่า
 ผัสสะมีเพราะอะไร, ก็ทรงเห็นว่า ผัสสะมีเพราะอายตนะ ๖. ทรงค้น
 ขึ้นไปอีกว่า อายตนะ ๖ มีเพราะอะไร, ก็ทรงเห็นว่า มีเพราะนามรูป,
 ทรงค้นต่อไปอีกว่า นามรูปมีเพราะอะไร, ก็ทรงเห็นว่า นามรูปมี
 เพราะวิญญาณ. ทรงค้นต่อไปอีกว่า วิญญาณมีเพราะอะไร, ก็ทรงพบ
 ว่ามีเพราะสังขาร. ทรงค้นต่อไปอีกว่า สังขารมีเพราะอะไร, ก็ทรงเห็น
 ว่ามีเพราะอวิชชา. อย่างนี้เป็น ปฏิโลม คือจับผลดำเนินไปหาเหตุ.
 ถ้าให้เป็น อนุโลม ก็จับอวิชชาเป็นต้น: อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิด
 สังขาร. สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ. วิญญาณเป็นปัจจัยให้
 เกิดนามรูป. นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดอายตนะ ๖. อายตนะ ๖ เป็น
 ปัจจัยให้เกิดผัสสะ. ผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเจตนา, เจตนาเป็นปัจจัย

ให้เกิดคณหา, คณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน, อุปาทานเป็นปัจจัย
ให้เกิดภพ, ภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ, ชาติเป็นปัจจัยคือเมื่อมีชาติขึ้น
แล้ว ก็เป็นปัจจัยให้เกิดขรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข โทมนัสสะ
อุปายาส. อย่างนี้เป็นอนุโลม. นี่เป็นกรรมหรือเป็นเหตุ.

ถ้าจับหลักว่าตามปัจจุสมุปบาท มีผู้สร้างหรือไม่? ก็ถ้านิษ-
ฐานได้ว่า อวิชชา ไม่รู้ นั่นแหละเป็นปัจจัย จึงให้เกิดสังขารคือ
สร้างปรุงแต่ง. เมื่อมีสังขารสร้างหรือปรุงแต่ง ก็มีวิญญาณมาโดย
ลำดับ. จับตามนัยนี้ ถ้านิษฐานว่า ทางพระพุทธศาสนาถือผู้
สร้าง, แต่ว่าไม่ใช่จำเพาะอย่างเดียว คือเพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึง
เกิดสังขาร คือสร้าง, เมื่อสร้างขึ้นก็มีวิญญาณเป็นลำดับมา. ทาง
พระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าสอนให้กำจัดอวิชชา เมื่อกำจัดอวิชชา
เสียได้ ก็เป็นอันกำจัดสังขารคือผู้สร้าง, โดยนัยนี้ทางพระพุทธ
ศาสนาสอนให้ทำลายผู้สร้าง, เพราะผู้สร้างถึงจะสร้างให้เป็นเทวดา
หรือเป็นมนุษย์ที่สุขสบายอย่างไรก็ตาม แต่ว่าเมื่อสร้างขึ้นมาแล้ว ก็
ต้องมีชาติ มีขรา มีมรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข โทมนัสสะ อุปายาส,
จะไม่ให้มีเช่นนั้นก็ต้องทำลาย อวิชชา ทำลายสังขาร, ตรงกันข้าม
กับศาสนาที่เขาถือว่า มีพระเจ้าผู้สร้าง ผู้บันดาล, นั่นเขาให้ออน
วอนให้พระเจ้าโปรด. พระพุทธเจ้าท่านสอนให้ทำลายผู้สร้าง. ต่าง
กันอยู่เช่นนั้น.

ศัพท์ว่า ปัจจุสมุปบาท ปัจจุ แปลว่า ฉาक्षย์ อุปปาตะ

แปลว่า เกิดขึ้น สัมมก อุปปาต แปลว่า เกิดขึ้นพร้อม รวม
 เป็น ปฏิจจสมุปบาท อากัณฐเกิดขึ้นพร้อมกัน . หมายความว่า
 อากัณฐกัน คือ อากัณฐปัจจัยจึงเกิดขึ้น จึงเรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท
 เช่น สังขารเกิดเพราะอากัณฐวิชชา, วิญญาณเกิดเพราะอากัณฐสังขาร,
 นามรูปเกิดเพราะอากัณฐวิญญาณ เป็นลำดับไป. พระอาจารย์แต่ปาง
 ก่อน แสดงไว้ต่าง ๆ กัน เช่น ใน วิภังคปกรณ ทานแสดงว่า
 วิญญาณ ๖ คือ จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ชานวิญญาณ จีหวา
 วิญญาณ กายวิญญาณ และมโนวิญญาณ, แต่ในอรรถกถาแสดง
 ว่า ปฏิสนธิวิญญาณ วิญญาณที่สืบต่อมา, นี้ท่านเถียงกันมาแล้ว.
 เพราะท่านไม่แน่ว่าอย่างไรจึงจะแสดงให้เข้าใจ ท่านก็ต้องแยกออก
 ไปเป็น อัทธา คือ กาด ๓ ได้แก่ อดีตอัทธา กาดที่ดวงมาแล้ว
 คือ อวิชชา สังขาร นี่ตอนหนึ่ง. ปัจจุบันนอัทธา ตั้งแต่วิญญาณ
 ไปจนถึงภพ, ภพก็แยกเป็น ๒ คือ กัมมภพ ภพคือกรรม คือกิจ
 การที่สัตว์ทำอย่างหนึ่ง อุปปัตติภพ ภพคือความเกิดขึ้นหรือภพที่
 เกิดขึ้นอีกอย่างหนึ่ง, ท่านจัดวิญญาณจนถึงกัมมภพ เป็นปัจจุบัน
 อัทธา คือกาดปัจจุบัน นี่ตอนหนึ่ง, ท่านจัดอุปปัตติภพและชาติ
 ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัสสะ อุปายาส เป็น
 อนาคตอัทธา กาดอนาคต ท่านแบ่งเป็น ๓ กาดดังนี้. เมื่อเป็นเช่นนั้น
 แล้ว อวิชชาภัยสังขารที่ดวงมาแล้ว มีแต่ในชาติก่อน, ในปัจจุบัน
 นี้ สัตว์ก็มีตั้งแต่วิญญาณไปจนถึงกัมมภพ ยังไม่มีอุปปัตติภพ คือ

ความเกิด, ต่อชาติหน้าจึงจะมีอุปนิสัยภ ภาคือความเกิดแล้วก็มี
มีชาติ ขรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัสสะ อุปายาส, และ
ท่านแสดง สอนให้ คือหัวต่อไว้ข้อ ๓ คือ เหตุอดีต โศกแก้ววิชชา
สังขารซึ่งต่อกับวิญญาณเป็นคันธอันเป็นปัจจุบัน นี้เรียกว่าต้น ๓, ใน
ปัจจุบันนี้ ที่มีต้นคือ ภายอนัน ที่มีวิญญาณเป็นคันธจนถึงกัมมภ
แบ่งเป็นส่วนผลมีมาจากเหตุเก่าส่วนหนึ่ง เป็นส่วนเหตุที่เกิดขึ้นใหม่
อันได้แก่กรรมอีกส่วนหนึ่ง, ผลเก่ากับทำเหตุใหม่ต่อกัน เรียกว่า
ต้นหนึ่ง, กรรมที่ทำในปัจจุบันอันเรียกว่าเหตุใหม่ จะให้ผลต่อไป
ในอนาคตเป็นอุปนิสัยภ และชาติ ขรา มรณะ เป็นต้น นี้เป็น
ต้นอีกหนึ่ง, จึงมีต้น ๓ นี้แบบเก่าท่านแสดงไว้เช่นนั้น, แต่ถ้าเป็น
เช่นนั้นจริงแล้ว อวิชชาสังขารเป็นอดีตอีกทำไมในปัจจุบัน, ใครจะ
ประพฤติกิ ประพฤติชอบเท่าไร ก็จะไม่ได้ เพราะเป็นอดีตดองมาแล้ว,
เหมือนอย่างเมื่อวานเราทำอะไรไว้แล้ว จะมาดะในวันนี้ ละไม่ได้,
และปัจจุบันอีกก็คือ ตั้งแต่วิญญาณจนถึงกัมมภเป็นปัจจุบัน, ถ้า
เช่นนั้นตั้งแต่อุปนิสัยภ จนถึง ชาติ ขรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ
โทมนัสสะ อุปายาส เป็นอนาคตยังไม่มาถึง เมื่อเป็นเช่นนั้นในปัจจุบัน
นี้ใครก็ละไม่ได้ เพราะยังไม่มาถึง จะไปละอย่างไร, เหมือนดังพรุ่งนี้
จะมีอะไรขึ้น เราจะละในวันนี้ไม่ได้ จะละได้ก็ต่อเมื่อมาถึงแล้ว คำน
กันอยู่เช่นนั้น, แต่ถ้าแบ่งแยกออกไปเป็น ๓ ภาค ชาตินี้ เราก็ไม่มี
อวิชชา สังขาร เพราะนั้นเป็นเหตุอดีตดองมาแล้ว, ทั้งไม่มีชาติ ขรา

มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกชะ โทมนัสสะ อุปายาส เพราะเป็นอนาคค
 ยังไม่มาถึง. นึกถึงพระอรหันต์: พระอรหันต์ละอวิชชา ดังขาวได้,
 อวิชชา ดังขาว เป็นอดีตหรือ? ก็จะได้เห็นว่าไม่ใช่อดีต บัจจุบันนี้
 แหะ ท่านจึงตะไค้, แะอุปบัติภพ ชาติ ชรา มรณะ โสกะ
 ปริเทวะทุกชะ โทมนัสสะ อุปายาส ท่านละเมื่อไร? ท่านก็ละในบัจจุบัน
 นี้เอง ไม่ใช่ละในอนาคค. เมื่อเป็นเช่นนั้นก็เห็นได้ว่า ปฏิจตมุปบาท
 ไม่ใช่แบ่งเป็นอดีต เป็นบัจจุบัน เป็นอนาคค. เป็นอดีต ก็อดีตทั้ง
 ด้าย. เป็นบัจจุบัน ก็บัจจุบันทั้งด้าย, เป็นอนาคค ก็อนาคคทั้งด้าย,
 เช่นในอดีตที่เราได้เกิดมาแล้ว เราก็มีตั้งต้นแต่อดีตดังขาวไปจนถึง
 ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกชะ โทมนัสสะ อุปายาส. มาถึง
 บัจจุบันนี้ เราก็มีอวิชชา ดังขาว วิญญาณ นามรูป ไปจนถึง ชรา
 มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกชะ โทมนัสสะ อุปายาส ในบัจจุบันนี้
 แหะ, ถ้าจะมีต่อไปในอนาคคก็มีแค่ทั้งด้าย ตั้งแต่อดีตไป.
 เพราะฉะนั้น ในบัดนี้เราต้องตั้งต้นแต่อดีต ดังขาว จนถึง ชรา
 มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกชะ โทมนัสสะ อุปายาส. พระอรหันต์ละ
 กิเลสที่ละอวิชชาดังขาว จนถึง ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกชะ
 โทมนัสสะ อุปายาส ในบัจจุบันนี้เอง.

๑๐/๑๗ พ. ค. ๕๐

ปฏิจตมุปบาท (ต่อ)

อันนี้จะว่าปฏิจตมุปบาทต่อไป, แต่จะว่าเรื่องที่แล้วมาซ้ำอีกที

เพื่อให้ต่อกัน, ปฏิจัสมุปปาตะ ขรรณที่อาศัยกันเกิดขึ้นพร้อม
 แยกเป็น ๒ คือ ปฏิโลม จัณณตสาวรณไปหาเหตุ ซึ่งในปฏิจัสมุปปาต
 ท่านเรียกว่า บัจจย ก็คือจันณตสาวรณไปหาบัจจยโดยลำดับ, อนูลอม
 จันเหตุหรือบัจจยสาวรณไปหาผลโดยลำดับจึงเป็น ๒. ถ้าจะเรียกว่า
 อริยสัจจ์ ๒ ก็ได้ คือสายหนึ่งทุกข์กับทุกข์สมุทัย อีกสายหนึ่ง
 ทุกขนิโรธกับมรรค. ตามแบบเก่าท่านแยกออกเป็น ๓ ภาค คือ
 อวิชชา สังขาร เป็นอดีต ตั้งแต่วิญญาณมาถึงภพจัดเป็นปัจจุบัน, ตัว
 ภพยังแยกออกเป็น ๒ คือ กัมมภพ ภพคือกรรม, อุปปัตติภพ
 ภพคืออุปบัติ ความเข้างหรือความเกิดขึ้น, ท่านแสดงว่าตั้งแต่
 วิญญาณจนถึงกัมมภพเป็นปัจจุบัน, ตั้งแต่อุปปัตติภพไปเป็นอนาคต.
 ถ้าเช่นนั้นแล้ว อวิชชากับสังขาร ก็ต้องมาแต่ขันธ์ห้าแต่ชาติก่อน, ตั้งแต่
 อุปปัตติภพไปก็ยังไม่มีมาถึง, เมื่อเป็นเช่นนั้น ในปัจจุบันนี้ก็ต้องมีแต่
 วิญญาณจนถึงกัมมภพเท่านั้น, ชาติก็ไม่มี ขรา พยาธิ มรณะ ก็
 ไม่มี, แต่ว่าพิจารณาดู ไม่น่าจะเป็นเช่นนั้น เพราะอวิชชา สังขาร
 เป็นอดีต พระอรหันต์จะละสิ่งที่เขาคิดไม่ได้ ต้องละได้แต่ที่เป็น
 ปัจจุบัน, ส่วนที่เป็นอนาคตก็ละไม่ได้ เพราะยังไม่มาถึง มีพระชาติ
 ในภัทเทภรตคคาถาแสดงไว้ว่า

อดีต นานวาคเมชช นปปฏิกังเข อนาคตํ

ไม่ควรถามคิดถึงอดีต ไม่ควรหวังอนาคต

ขทตัมปหีนนํ อุปปตตญจ อนาคตํ

(เพราะ) ส่วนที่เป็นอดีต ก็ไต่ตะเตี้ยแล้ว, ส่วนที่เป็นอนาคตก็ยังไม่ถึง.

ปัจจุปปนณฺณ โย ชมฺมํ ตตฺถ ตตฺถ วิปสฺสติ
 อสํหิรี อสํกุปปี ตํ วิทฺธา มนุพฺพหุเบ
 ผู้ใดเห็นแจ้งธรรมที่เป็นปัจจุบันในที่นั้น ๆ ในภavnนั้น ๆ
 ไม่อ่อนแอ ไม่คัดค้านแคลง, ผู้นั้น ครั้นรู้ธรรมนั้นแล้ว
 ก็พึงเจริญเนื่อง ๆ.

เมื่อจับหลักพุทธประวัติ คือเรื่องของพระพุทธเจ้าเมื่อตอน
 ตรัสรู้ท่านแสดงว่าพระพุทธเจ้าจับผลสาวไปหาเหตุ คือจับตั้งแต่ ขวาม
 วนะไปว่า มีเพราะอะไร ก็สาวขึ้นไปหาเหตุไปจนถึงอวิชชา ไม่
 ได้ปรากฏว่ามันเป็น ๓ กาล คือ อดีต ปัจจุบัน อนาคต. เพราะฉะนั้น
 จึงเห็นได้ว่า ที่ท่านบัญญัติจาตมุปบาทออกเป็น ๓ กาล ไม่สมกับ
 พุทธประวัติ, ถ้าอดีตก็ต่ออดีตทั้งหมดด้วย ปัจจุบันก็ต่ออดีตด้วย
 อนาคตก็ต่ออดีตด้วยเหมือนกัน.

ทั้งว่าถึงปัจจุตมุปบาทที่ไม่เป็น ๓ กาล, แต่ที่ว่าเป็นว่าความ
 ที่เห็นคือความเห็นหรือตามมติดความรู้ แต่รู้เพียงธรรมและอรรถคือ
 เห็นความ.

เมื่อพิจารณา ดูลงไปจับหลักพระบาลีที่แสดงในชาตุวิภังคสูตร
 ว่า ฌาตุโร ปุริโส คนมีชาตุ ๖ คือ คิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ
 อันรวมเข้าเป็นรูปกาย กายที่เป็นตัวรูปไม่มีความรู้, กับวิญญาณ-

ธาตุ ธาตุรูปก็ส่วนหนึ่งรวมเป็น ๖; ถ้าดำพึงแต่ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ
 ไม่มีวิญญาณธาตุ ธาตุรูปเข้าผสมด้วย ก็ไม่เป็นคน, ถ้ามีแต่วิญญาณ-
 ธาตุ ไม่มีดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ ที่เป็นที่อาศัยของวิญญาณธาตุ ๆ
 ก็ไม่ปรากฏเหมือนไฟไม่ติดเชื้อ. เพราะฉะนั้น เราตรวจดูเราในบัดนี้
 ว่า เรามีอะไรบ้าง จะเห็นได้ว่ามีกายอันหนึ่งแยกออกเป็น ดิน น้ำ ไฟ
 ลม อากาศ ส่วนหนึ่ง มีธาตุรูปก็ส่วนหนึ่งผสมกันอยู่, ธาตุรูปนั้นแหละ
 ออกมาจากจักรวาลก็ออกมาประสมรูป ออกมาจากโศกก็คือทุกข์ ก็มา
 ประสมเคียง ออกมาจากฆานะก็คือจมูก ก็มาประสมพลกัณ ออกมา
 ทางจิตก็คือตณ ก็มาประสมผัส ออกมาจากกายก็มาประสมโณรูปัพพะ
 ออกมาจากมนะหรือมนโ ก็มาประสมพหรรณก็คือเรื่อง ก็เกิดจักรว-
 ลวิญญาณ โสทวิญญาน ฆานวิญญาน จิตวิญญาน กายวิญญาน
 มโนวิญญาน, นี้ตรวจดูเราเองเป็นอยู่เช่นนั้น, ยายคนะภายใน ยายคนะ
 ภายนอก กับวิญญาน ๓ อย่างรวมประชุมกันเข้าก็เป็นผัสสะ ความ
 กระทบ, ค่อยจากผัสสะก็ให้เกิดเวทนาเป็นสุขเป็นทุกข์ หรือไม่ใช่ทุกข์
 ไม่ใช่สุข, ตรวจดูเราเองอาจเห็นได้. ถ้าเป็นอยู่เพียงเท่านั้น เราจะพูด
 กันไม่ได้ พึงกันไม่รู้เรื่อง, เพราะขาดสัญญาความจำ พูดไม่ต่อกัน
 พึงก็ไม่ใช่เรื่อง, ต้องมีสัญญาความจำ, เมื่อมีสัญญาความจำเกิดขึ้น
 ค่อยไปก็เป็นที่ปัจจัยให้เกิดสังขาร. สังขารในที่นี้ไม่มุ่งส่วนที่เป็นบุญ
 คือดี ไม่มุ่งส่วนที่เป็นบาปคือชั่ว แต่มุ่งถึงส่วนที่เป็นกลาง ๆ, เพราะ
 ฉะนั้น สังขารโดยปริยายคือทางหนึ่ง ทางซึ่งแสดงไว้ ๓ ได้แก่มหาโย

เป็น กายสังขาร คือปรุ่กาย หมายความว่า กายจะเป็นอยู่ได้
ก็เพราะธมหายใจ ถ้าไม่มีธมหายใจ กายเป็นอยู่ไม่ได้ ธมหายใจ
จึงเป็นกายสังขาร ปรุ่กาย น้อย่างหนึ่ง, วิตถ ตรีกนิก วิจาร
ครอง รวมกันเรียกว่าวิตถวิจาร เป็น วิจิตสังขาร คือปรุ่คำพูด
เพราะคนเราจะพูดอะไร ต้องตรีกนิกก่อนว่าจะพูดเรื่องอะไร
จะพูดอย่างไร วิตถวิจารจึงเป็นวจสังขาร, เมื่อเปล่งคำพูดออกมาก็เป็น
วจกรรม กิจการที่ทำทางวาจา, พิจารณาดูไม่วิตถวิจารจะปรุ่
เพียง วิจิตกรรม ย่อมปรุ่กายกรรม คือกิจการที่ทำทางกายด้วย เช่น
คนจะทำการงานอะไร ต้องตรีกนิกก่อน ต้องครองก่อน รวมกันไป
แล้วจึงทำ, เพราะฉะนั้น วิตถวิจารก็เป็นสังขารปรุ่กายกรรมด้วย
นี่ส่วนหนึ่ง, สัญญา กิริยาที่จำ เวทนา กิริยาที่เสวยสุขทุกข์ ไม่
ไรทุกข์ไม่ไร้สุข ทั้งสองนี้เป็น จิตตสังขาร ปรุ่แต่งจิตต์, เพราะ
จิตต์ทำอะไรก็คิดอะไร ต้องอาศัยสัญญา กิริยาที่จำ และอาศัยเวทนา
กิริยาที่ได้เสวยแล้วจึงคิด ดังนั้น, ตัวจิตต์ตัวนี้เรียกว่า มโน, จิตต์
เป็นคันเคิม, สัญญาเวทนาปรุ่แต่งจิตต์ ปรุ่ออกมาเป็น มโน ก็ออกมา
เป็นตัวคิด, มโนออกมาก็คือเรื่องที่เราเรียกว่าขรรณ นี่อีกส่วนหนึ่ง.
เพราะฉะนั้น ธมหายใจจึงเป็นกายสังขารปรุ่แต่งกาย, วิตถวิจาร
เป็นวจสังขาร ปรุ่แต่งวาจาให้เป็นวจกรรมตลอดถึงปรุ่แต่งกาย-
กรรม, สัญญาเวทนาเป็นจิตตสังขารปรุ่แต่งจิตต์, เพียงเท่านั้น มี
ทั่วไปหมดทั้งแก่พระอรหันต์ ทั้งแก่สามัญชน. นึกดูตามเรื่องพระ-

อรหันต์ มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ก็มี ฌิน น้า ไฟ ถม อากาศ ที่
เป็นธาตุไม่รู้เป็นส่วนของรูป มีวิญญาณธาตุ ธาตุรู้ผละส่วนกันอยู่, และ
ธาตุรู้ก็ออกมาทางอายตนะ มาประสพ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ
และธรรมคือเรื่อง แล้วก็เกิดเจตนา แล้วก็ถึงสัญญา แล้วก็ถึง
สังขาร ๓ ประการที่แสดงมานี้, พระอรหันต์ก็มีเช่นนั้น คนสามัญก็มี
เช่นนั้น, เพราะฉะนั้น สังขาร ๓ ดังกล่าวมานี้ก็ไม่นับบุญ คืออุปญญา-
ภิสังขาร ไม่เป็นบาป คืออุปญญาภิสังขาร ไม่เป็นอเนกญชาภิสังขาร
เป็นไปตามเรื่องของสัตว์นรก เครื่องยนต์คือสัตว์ระ.

อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร

ถ้าจะถามว่า ทำไมธาตุรู้กับวิญญาณธาตุ จึงมาผละส่วนกับ ฌิน
น้า ไฟ ถม อากาศ ซึ่งเป็นธาตุไม่รู้ได้? พระบาทไม่ได้แสดงไว้,
แต่ถ้าพิจารณาดูสืบเข้าไปถึงต้นนิมิตฐานว่า เพราะธาตุรู้ถึงเป็นธาตุรู้
จริง แต่ว่าเป็นธาตุรู้ที่ไม่บริสุทธิ์ มักเกิดเข้าผละส่วน, ก็เกิดก็มีอวิชชา
เป็นต้น อวิชชา ที่ไม่รู้ไม่ถูกตามเป็นจริง, เหมือนคังของค้ำ: ทองค้ำ
แท้เป็นธาตุบริสุทธิ์อยู่ตามธรรมชาติ แต่ว่าไม่บริสุทธิ์ เพราะมีธาตุอื่น
เข้ามาผละส่วน จึงทำให้เนื้อทองค้ำไป, ธาตุอื่นเข้ามาผละส่วนมาก เนื้อ
ทองค้ำมาก ธาตุอื่นมาผละส่วนน้อย เนื้อทองค้ำน้อย ธาตุรู้เหมือนกัน
ถ้าเกิดผละส่วนมาก ธาตุรู้ก็รู้ตัวรู้ธรรม, ถ้าเกิดผละส่วนน้อย ธาตุรู้
ก็รู้มากรู้ละเอียดคมมากขึ้นไป.

ท่านผู้บำเพ็ญเพียรใช้ปัญญาพิจารณาเห็นจริงถึงที่สุด บรรลุ

วิธธรรมาและวิมุติแล้ว ก็พ้นจากปญญาภังขาร อปญญาภังขาร
อเนญชาภังขาร กงมัตถกายธังขาร วจธังขาร จิตตธังขาร อัน
เป็นผลของเหตุเก่าซึ่งยังคงเหลืออยู่ว่าจะถึงที่สุด ถึงมีประวัติปรากฏ
ว่า พระอรหันต์เขามา ณ ที่นั้นเพียงเป็นการหยุดพักของท่าน แต่ท่าน
ไม่ได้ติดใจในฉณานั่น.

ส่วนดำริรับปุณณนั้น เมื่อเกิดขึ้นมาผสมกับชาครุ ก็ทำให้รู้ผิด
จากความจริงเป็นอวิชชา เมื่อรู้ผิดจากความจริง ก็คิดดี เป็นปญญา-
ภังขารบ้าง คิดชั่ว อันเป็นอปญญาภังขารบ้าง คิดอยู่ในอารมณ์
เดียว เป็นอเนญชาภังขารบ้าง อีกส่วน ๓ นอกจากกายธังขาร วจ-
ธังขาร จิตตธังขารที่แสดงมาแล้ว มีอวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดธังขาร.
เมื่อคิดเรื่องที่ดี ที่เป็นปญญาภังขาร ก็ปรุงแต่งจิตให้ดี ภาทก็ดี
ไปคาม, คิดเรื่องที่ไม่ดี เป็นอปญญาภังขาร ก็ปรุงแต่งจิตให้ชั่ว
ภาทก็เป็นภพชั่วไปคาม, คิดอยู่ในเรื่องเดียวที่ดี จนแน่วแน่นมั่นคง
เป็นอเนญชาภังขาร ก็ปรุงแต่งจิตให้แน่วแน่ ภาทก็ตั้งมั่นเป็น
อเนญสภพไปคาม. แต่ว่าปรุงแต่งภพทั้งนั้น ไม่ใช่ทำลายภพ, นี่
อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดธังขาร.

ธังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ สาธตมุตฺติ

เมื่อธังขารเกิดขึ้น วิญญาณ ความรู้ดีก็เกิดต่อเนื่องกันไป:
เราควรຈຈุที่เรา เราคิดอะไร ชั่วก็ตาม ดีก็ตาม หรือเราตั้งใจกำหนด
อารมณ์ให้แน่วแน่ ซึ่งเรียกว่า สมถกัมมมีฐานที่ตาม, ความรู้ดีก็

ซึ่งเรียกว่าวิญญาณที่เกิดขึ้น, ถ้าไม่ตั้งขาร ก้อนดิน ก้อน น้ำ ไฟ
ลม อากาศ และธาตุถึงมีประจำอยู่ แต่ไม่ทำงานอะไรก็ตั้ง
อยู่ เหมือนคิงคนนอนหลับ ร่างกายตั้งนรูป คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม
อากาศ ก็มี วิญญาณธาตุ ธาตุก็มี แต่ถึงมีก็ไม่ได้ทำงาน, จึง
ไม่เกิดวิญญาณความรู้ถึง, ต่อเมื่อตั้งขาร ธาตุไม่รู้จักธาตุที่ผสม
กันทำงาน คือก้อนดิน ก็เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณความรู้ถึง นี่ตั้งขาร
เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ.

วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป

เมื่อมีวิญญาณเกิดขึ้นสืบมาจากตั้งขาร นาม คือ เวทนา
สัญญา ตั้งขาร ซึ่งคือเนื่องกับวิญญาณ และรูปคือร่างกายที่มีประจำ
อยู่ก็พร้อมกันทำหน้าที่.

นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดอายตนะ ๖

เมื่อนามรูปเตรียมพร้อมที่จะทำหน้าที่ อายตนะทั้ง ๖ ก็ทำ
หน้าที่ทีเดียว คือ ตา ก็ทำหน้าที่เห็น, หู ก็ทำหน้าที่ได้ยิน, จมูก
ก็ทำหน้าที่ได้กลิ่น, ลิ้น ก็ทำหน้าที่ได้รส, กาย ก็ทำหน้าที่ถูกต้อง, มน
ะ ก็ทำหน้าที่คิดประกอบกันไป นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดอายตนะ ๖.

อายตนะ ๖ เป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ

เมื่อนามรูปเตรียมพร้อมเป็นปัจจัยให้เกิดอายตนะภายใน ๖ คือ
กับอายตนะภายนอก ๖ ดังนี้ ก็เป็นปัจจัยให้เกิด ผัสสะ คือความ
กระทบหรือ สัมผัส ผัสสะ ความกระทบพร้อม.

ผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา

เมื่อผัสสะเกิดขึ้นก็เป็นปัจจัยให้เกิด เวทนา ตูขมบ้าง ทุกขบ้าง
ไมใช่ทุกข์ไม่ใช่สุขบ้าง, เช่นเกิดแก่พระอรหันต์ก็ได้ เกิดแก่ปุถุชน
ก็ได้, แต่ที่เกิดแก่พระอรหันต์ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดคันหา เพราะดับเนื่อง
มาจากวิชา จึงเป็นเรื่องของสัตว์рынคเท่านั้น.

เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดคันหา

แต่ว่าในปัจจุสมุปบาทท่านแสดงว่า เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิด
คันหา เพราะดับเนื่องมาจากวิชา จึงหมายถึงเวทนาที่เกิดแก่
ปุถุชน ถ้าสุขเวทนาเกิดขึ้นก็ต้องการได้, ทุกขเวทนาเกิดขึ้นก็ต้องการ
เสีย ไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุขเกิดขึ้นก็หลงไม่รู้ความเป็นจริง เวทนาจึงเป็น
ปัจจัยให้เกิดคันหา.

คันหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน

เมื่อคันหาเกิดขึ้นแล้ว คันหาไม่ใช่เกิดคงที่อยู่เสมอ, เกิดขึ้น
ชั่วขณะแล้วก็ดับ แต่ไม่ดับสูญไปหมดทีเดียว เพราะมี อุปาทาน
ความยึดถือต่อเนื่องจากคันหา, เพราะฉะนั้น ท่านจึงว่า เวทนาเป็น
ปัจจัยให้เกิดคันหา คันหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทานความยึดถือ.

อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ

เพราะยึดถือนั่นแหละจึงเกิด ภพ คือ ตัวเป็น หรือ ความ
เป็น, ยึดถืออย่างไร ภพก็ตัวเป็นหรือความเป็น ก็เป็นอย่างนั้น,
เหมือนเรณูมือเรณูอยู่ แต่เราไม่ยึดอะไร ก็เป็นมืออยู่เฉย ๆ ไม่คิด

กับอะไร, แต่ถ้าเราไปยึดสิ่งใดเข้า ความคิดกับสิ่งนั้นก็เกิดมรรณ. เพราะ
ฉะนั้น อุปาทานจึงเป็นปัจจัยให้เกิดภพ, ภพก็คือตัวเป็นหรือความเป็น
เป็นไปตามอุปาทาน คือความยึดถือ, ท่านแสดงไว้ว่า กามภพ
รูปภพ อรูปภพ.

ภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ

เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว คือไปภพก็เป็นปัจจัยให้เกิด ชาติ คือเกิด
เป็นโน้น เป็นนี้ เป็นนั่น เช่นเป็นคนชาติหนึ่ง ชาติหนึ่ง เป็นชาย เป็น
หญิง เป็นเศรษฐี เป็นคนจน เป็นต้น เป็นไปต่าง ๆ ที่เป็นโน้น
เป็นนี้ เป็นนั่น ต่าง ๆ ก็เพราะภพ คือตัวเป็น คือเป็นตัว เป็นเราชน
มาก่อน, เป็นตัว เป็นเรา ก็เพราะยึดถือ. นี้ภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ, เมื่อ
พิจารณาคุณาจะเห็นว่าชาติก็คือของค์อันหนึ่ง ๆ ของภพ.

ชาติเป็นปัจจัยให้เกิดชรา มรณะ ฯลฯ

เมื่อมีชาติเป็นอะไรชนแล้ว ชรา มรณะ ก็เกิดมีดับคือ, เพราะ
ฉะนั้น ชาติจึงเป็นปัจจัยให้เกิด ชรา มรณะ, และเกิด โสกะ ปรีทเว
ทุกขะ โทมนัสสะ อุปายาส ด้วย.

นี่เป็นสายสัมพันธ์ คือสายเกิด.

เมื่อท่านผู้บำเพ็ญเพียร ได้บำเพ็ญเพียรไปจนเห็นแจ้ง รู้จัก
อวิชชาความเป็นจริง อวิชชาที่ดับ, วิชชาที่ตรงกันข้ามก็เกิด, เหมือน
ตั้งมืดกับสว่าง, อวิชชาเหมือนมืด วิชชาเหมือนสว่าง, เมื่ออวิชชา
เกิดขึ้น ก็กำจัดอวิชชาก็มืดให้ดับไป, เมื่อดับอวิชชาเพราะรู้เห็น

ความเป็นจริงแล้ว ที่เห็นอะไรก็รู้ตามเป็นจริงหมด ไม่ของนึกคิด
คิดที่เป็นดังธารอันปรุ้งแต่งภาพชาติต่อไป เพราะเห็นตามเป็นจริงกับ
สังขาร, เมื่อดับสังขารก็ดับวิญญานอันสืบมาจากอวิชชา, เมื่อดับ
วิญญานก็ดับนามรูปเป็นลำดับไปจนถึงดับภพ ชาติ ขรา มรณะ โสกะ
ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัสสะ อูปายาส นีเป็นสายนิโรธ คือความดับ.

ปฏิภาณสัมปทา ทานแสดงสายสัมมุทัย คือทุกขกับสัมมุทัยสายหนึ่ง,
สายนิโรธ คือนิโรธกับมรรคออกสายหนึ่งเป็นคู่กัน. ถ้าดับสายสัมมุทัย
ก็ต้องดับอวิชชาเป็นต้น เพราะอวิชชาเกิดขึ้น และดับต่อกันไปโดย
ลำดับ, แต่ว่าเราไม่รู้กับชาตุรู้พร้อมกัน และอายตนะ ๖ วิญญาน
ผัสสะ เวทนา สัญญา และสังขาร คือกายสังขาร จิตสังขาร จิต-
ตังขาร ยังคงมีอยู่กว่าจะถึงที่สุด เพราะสืบเนื่องมาแต่กรรมเก่า,
เพราะฉะนั้น พระอรหันต์ดับอวิชชา เพราะอวิชชาเกิดขึ้น แต่ก็ยังเป็น
อยู่ ไปนิมิตหมายก็ได้ ถ้ายุจจาระมีเสียดำระก็ได้ ร่างกายเจ็บก็ได้,
เพราะนั้นเป็นเรื่องของสัตว์рынด ไม่ไร้บุญ ไม่ไร้บาป. แต่ส่วนคน
สามัญ เพราะอวิชชาเป็นต้นเดิมมีอยู่ จึงเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร
ปรุ้งแต่ง, ปรุ้งแต่งก็ปรุ้งแต่งชั่วบ้างดีบ้าง ปรุ้งแต่งอเนนุชะบ้าง
แต่ก็เกิดภพ นีว่าข้ามไปทีเดียว, ถ้าไม่ข้ามก็เกิดสังขาร เกิด
วิญญาน แล้วเกิดนามรูป ดังที่แสดงมาแล้ว นีเป็นสายสัมมุทัย. ว่า
ถึงสายนิโรธซ้ำอีกก็คือ ท่านผู้รู้ตามเป็นจริงดับอวิชชาได้ อวิชชาเกิด
ขึ้น ดังพระบาลีว่า อวิชชา วิทวา อวิชชาท่านกำจัดเสียได้, อวิชชา

อุปปันนา จิรธาเกิดขึ้น, คโม วิหโต มีดทำนถ้ำจักเสียได้, อาโลโก
 อุปปันโน แสงสว่างเกิดขึ้น, นี่เป็นสายนิโรธ. ถ้ายังคับจิตวิธธาไม่
 ได้ก็เดินสายสมุทัย ของทุกข์ทั้งปวงก็เกิดอยู่เสมอ, คอเมื่อคับจิตวิธธา
 ได้ ของทุกข์ทั้งปวงก็ดับ, ส่วนธรรมวินัยก็เดินไปตามเรื่องกล่าวจะถึง
 ที่สุด แต่ว่าเป็นเรื่องของธรรมวินัย ไม่เป็นบาป ไม่เป็นบุญ ไม่เป็น
 ธนณะอะไร แค่เป็นทุกข์ต่าง.

๓๕/๒๐ พ. ค. ๕๐

ร. พ. มหามกุฏราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศ ๑ กรุงเทพฯ ๑

นายพินิจ อู่สำราญ ผู้พิมพ์โฆษณา พ.ศ. ๒๔๕๐

บันทึกกำหนดส่ง

				๒๕๖๓
				๑
				๒
				๓
				๔
				๕
				๖
				๗
				๘
				๙
				๑๐
				๑๑
				๑๒
				๑๓
				๑๔
				๑๕
				๑๖
				๑๗
				๑๘
				๑๙
				๒๐
				๒๑
				๒๒
				๒๓
				๒๔
				๒๕
				๒๖
				๒๗
				๒๘
				๒๙
				๓๐
				๓๑
				๓๒
				๓๓
				๓๔
				๓๕
				๓๖
				๓๗
				๓๘
				๓๙
				๔๐
				๔๑
				๔๒
				๔๓
				๔๔
				๔๕
				๔๖
				๔๗
				๔๘
				๔๙
				๕๐
				๕๑
				๕๒
				๕๓
				๕๔
				๕๕
				๕๖
				๕๗
				๕๘
				๕๙
				๖๐
				๖๑
				๖๒
				๖๓
				๖๔
				๖๕
				๖๖
				๖๗
				๖๘
				๖๙
				๗๐
				๗๑
				๗๒
				๗๓
				๗๔
				๗๕
				๗๖
				๗๗
				๗๘
				๗๙
				๘๐
				๘๑
				๘๒
				๘๓
				๘๔
				๘๕
				๘๖
				๘๗
				๘๘
				๘๙
				๙๐
				๙๑
				๙๒
				๙๓
				๙๔
				๙๕
				๙๖
				๙๗
				๙๘
				๙๙
				๑๐๐

294.301

๑

1580

ผู้เขียน

เจ้าอาวาสวัด สรรพคุณ

เรื่อง

ประจักษ์พยาน

1580

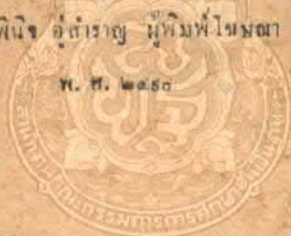
พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหานาควิทยาสถา

หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร

ถนนพระสุเมรุ จังหวัดพระนคร

นายพิณ อู่ถาวร ผู้พิมพ์โฆษณา

พ. ศ. ๒๔๕๐

๒๔

๑.